

Osmi dio

NJEMAČKA OFANZIVA »LAVINA« (DIE LAWINE) - KONAČNO OSLOBOĐENJE TRAVNIKA

Krajem 1944. dijelovi njemačke grupe armije »E« u povlačenju iz Grčke stigli su na područje Višegrada i Sarajeva.

Zbog nepovoljnog razvoja situacije na Sremskom frontu njemački komandant grupe armija »E« odlučio je da što hitnije uputi dijelove svojih jedinica na ovaj front.

Međutim, ubrzano slanje jedinica otežavala su dejstva jedinica 4. i 10. krajiške divizije u dolini rijeke Bosne.

Da bi obezbjedio prolaz jedinicama od Sarajeva prema Slavanskom Brodu njemački komandant naređuje komandi 5. SS njemačkog brdskog korpusa da prikupi snage i najkasnije 29. decembra počne sa napadom od Busovače i Zenice prema Travniku, s ciljem odbacivanja jedinica 4. divizije što dalje od komunikacija u dolini rijeke Bosne.

U naređenju je izričito naglašeno da se mora po svaku cijenu zauzeti Travnik radi bočnog osiguranja prolaza jedinica njemačke grupe armija.

U međuvremenu njemačka Vrhovna komanda (OKW) naređuje komandi Jugoistoka da krajem 1944, krene za Njemačku komanda 5. SS brdskog korpusa sa svim prištabskim jedinicama i ustanovama.

Komandant njemačke grupe armija »E« tada naređuje komandantu 21. brdskog njemačkog armijskog korpusa da njegov korpus preuzme odbranu područja Sarajeva, Mostara i Zenice.

Kada je ujutru 28. decembra 1944. primio naređenje da preuzme odbranu područja Sarajeva, Mostara i Zenice, predložio je komandantu grupe armija »E« da operaciju »Lavina« jača dodatnim snagama. Konkretno je predložio da to bude 104. njemačka lovačka divizija iz sastava 91. korpusa, koja se u to vrijeme nalazila na prostoru između Višegrada i Sarajeva.

Njemački komandant se složio sa ovim predlogom i 28. decembra u 14.20 časova naredio komandi 91. armijskog korpusa:

... »Komanda 91. armijskog korpusa za naročitu upotrebu odmah će uputiti 104. lovačku diviziju... s tim da se prikupi u reonu Sarajevo (isključno) — Visoko—Zenica, gdje da se u najkraćem roku izvrši popuna i remont. Pripremiti diviziju radi napada na Donji Vakuf i Jajce.. <

Operacija »Lavina« nije smjela da bude odgođena zbog eventualnog zakašnjenja 104. lovačke divizije. Njemački komandant je insistirao da ona počne 29. decembra sa snagama koje su se zatekle na području Zenice. Ove snage stavljene su pod komandu komandanta 639. puka za osiguranje pukovnika Ritera fon Eberlajna po kojemu je i cijela borbena grupa dobila naziv: »Borbena grupa Eberlajn«.

Tako su u prvoj fazi operacije učestvovalе slijedeće jedinice neprijatelja: 273. bataljon za osiguranje (Sicherungs bataljon), 845. arapsko-njemački bataljon za osiguranje, 516. bataljon za osiguranje; 843. bataljon za osiguranje, 322. bataljon za osiguranje, 920. Landesšicen bataljon; 4. puk ruskog zaštitnog korpusa, 5. puk ruskog zaštitnog korpusa; dopunski bataljon 7. SS divizije; 505.

izviđački bataljon 5. SS korpusa; 3. bojne 11. ustaškog zdruga; 5. vazduhoplovni bataljon za osiguranje i 9. bojna 18. posadnog zdruga 8. divizije.²⁸⁰

Svega u borbenoj grupi »Eberlajn« učestvovalo je u prvoj fazi operacije 14.000 ljudi podržanih sa 50 topova, 8 tenkova, 4 borna kola. Opšti odnos snaga borbene grupe »Eberlajn« i 4. krajiške divizije bio je 2:1 u korist neprijatelja, a u tehnici 4:1.

*

Raspored snaga 4. divizije neposredno pred početak njemačke operacije »Lavina« bio je slijedeći:

Sesta krajiška brigada na desnoj obali Lašve, na liniji: Safradini — Donja Rovna — k. 649 zatvarajući pravac Busovača — Vitez.

Osma krajiška brigada na lijevoj obali Lašve na liniji: Kuber — Štrbci — Gornji Cajdraš — Paljika zatvarajući pravac Kaonik — Vitez i Zenica — Vitez.

Jedanaesta kozaračka brigada lijevo od položaja 8. brigade na liniji: 1. bataljon: selo Lokvine — k. 502 — selo Obrenovci; 4. bataljon: selo Jagodići — Negraj — k. 795 i 2. bataljon: 1. četa u zasjedi na cesti između Vranduka i Nemile, a dvije čete u brigadnoj rezervi u selu Osojnica.

BORBE OD 29. DECEMBRA 1944.
DO 3. JANUARA 1945.

Neprijatelj je krenuo u napad 29. decembra u 7.00 časova otvaranjem jake artiljerijske vatre. U njegovom nastupanju ispoljila su se 4 osnovna pravca napada: od

²⁸⁰ AVII NAV-N-T-311 Roll 191/551—554.

Busovače ka selu Donja Rovna; od Kaonika duž ceste ka Han Kompaniji; od Zenice ka selu Čajdraš i od sela Gradisa na krajnjem desnom krilu neprijateljskog rasporeda, ka selu Brajkovići — zaseoku Guča Gora — Travnik, na ovom pravcu napali su na snage 11. brigade, 5. puk ruskog²⁸¹ zaštitnog korpusa, 845. arapsko-njemački bataljon, pionirski bataljon 369. njemačke divizije, 4. i 6. ustaška bojna 11. ustaškog zdruga. Ukupno 5300 neprijateljskih vojnika, podržanih sa divizionom brdskih topova neposrednom pratnjom jedinica u napadu i dalekometnim topovima i haubicama sa vatrenih položaja u reonu Zenice.

Prema grupisanju snaga očito je bilo da je neprijatelj glavni pravac udara usmjerio pravcem selo Stranjani — selo Brajkovići — selo Guča Gora kuda vodi najkraći pravac ka Travniku.

Ovaj pravac branila je 11. brigada. Na nju će se u prvom naletu obrušiti najjače neprijateljeve snage.

TOK NAPADA

Primjetivši grupisanje neprijatelja štab 1. bataljona je u toku noći formirao bombašku grupu ojačanu sa jednim malim bacačem, jednim »Džon-Bulom« i jakim automatskim oružjem, te naredio da grupa u toku noći napadne i likvidira bunker na k. 587 ispred položaja bataljona, a u kojem je bilo 16 ustaša. Cilj je bio omesti pripreme neprijatelja za napad.

Bombaška grupa je po velikoj mećavi i nevremenu prišla u 5.00 časova ujutru sasvim blizu bunkera i otvorila vatru iz »Džon-Bula«, malog bacača i automatskog oružja po bunkeru. Stražar ustaša ispred bunkera iako ranjen je uspio pobjeći, a svih 16 ustaša u bunkeru su pobijeni.

^{2,1} Radi se o izbjeglim bjelogardejcima iz Oktobarske revolucije i njihovim sinovima rođenim u Jugoslaviji.

Nijemci su s mjesta intervenisali i grupa se povukla na položaje 1. bataljona.

U 7.00 časova neprijatelj je napao položaje 1. bataljona na liniji selo Lokvine — k. 502 — selo Obrenovci sa dve kolone: prva kolona je nastupala pravcem Zenica — selo Grm — Lokvine, a druga pravcem Kozarce — Obrenovce.

Prvi bataljon je prihvatio borbu i odbio prvi nalet neprijatelja. U ponovnom napadu neprijatelj je uspio da prodre na desnom krilu bataljona i ovlada selom Lokvine. Tada štab bataljona koncentriše snage prema selu Lokvinama i protivnapadom povraća položaje. Neprijatelj je protjeran na polazne položaje.

U toku cijelog dana 29. decembra neprijatelj je napadao na položaje 1. bataljona, ali su mu se svi pokušaji završavali bezuspješno. Bataljon je zadržao svoje položaje.

Situacija je međutim, bila sasvim drugačija kod 4. bataljona. Neprijatelj je napao 11 puta brojno jačim snagama položaje bataljona na liniji: sela Jagodići — k. 570 — Negraj — k. 795. Na tim položajim su se nalazile samo jedna četa 4. bataljona i jedna četa 2. bataljona. I ovdje je neprijatelj nastupao u dvije kolone.

Jedna kolona je napadala pravcem k. 326 — selo Gradiš — selo Stranjani. U ovoj koloni su bili 845. arapsko-njemački bataljon i pionirski bataljon 369. divizije, ukupne jačine oko 1700 ljudi.

Druga kolona je napadala pravcem selo Gradiš — Pojska — Vrselje jačine oko 1600 ustaša.

Obe kolone podržavala je vrlo jaka artiljerijska vatra. Po prestanku vatre krenule su u napad njemačko-ustaške snage uz neposrednu podršku brdskih topova, koji su se kretali sa jedinicama.

Štab 11. brigade uočavajući da je neprijatelj ispoljio glavni pravac napada na lijevom krilu brigade, odmah

ubacuje brigadnu rezervu dvije čete 2. bataljona sa zadatkom da zadrže, a ako ne mogu bar uspore nadiranje neprijatelja.

Za cijelo vrijeme borbe jedna baterija artiljerijskog divizionu brigade sastavljena od minobacača podržavala je borbu 1. bataljona, a 2. baterija 2. i 4. bataljona.

Neprijatelj je do noći 29. decembra uspio ovladati položajima na Negreju — k. 795 — k. 570 — selo Stranjani. Drugi i 4. bataljon su se povukli na položaje Vrselje — k. 844 — selo Rizvanovići. Neprijatelj je u toku dana tri puta jurišao na ove položaje, ali je svaki put bio odbijen.

Neprijatelj u ovim borbama i kasnije u januaru 1945. koristi brzo pokretne skijaške jedinice s čime se borci brigade prvi put sreću.

Tridesetog decembra neprijatelj nastavlja sa napadima na svim pravcima, a najžešće napada na pravcu Stranjani — Brajkovići.

U 7.00 časova neprijatelj je uz snažnu podršku artiljerije, zbacio 1. bataljon 11. brigade sa položaja Lokvine — k. 502 — selo Obrenovci.

Poslije povlačenja 1. bataljon je zauzeo nove položaje na liniji selo Osojnica — selo Đukići — k. 826. Neprijatelj je nastavio žestoko da napada u pravcu k. 667 — 758.

Istovremeno u 7.00 časova neprijatelj je napao vrlo jakim snagama položaje na liniji selo Rizvanovići — k. 884 — selo Vrselje, koje je branio 2. bataljon sa jednom četom 4. bataljona. Naročito jak pritisak je vršio pravcem selo Stranjani — selo Rizvanovići — selo Konjevići, kao i pravcem: selo Stranjani — selo Pojske — selo Sušanj.

Neprijatelj se uspio probiti u oba pravca i tako prešeci borbeni poredak 11. brigade na dva dijela.

Drugi bataljon i jedna četa 4. bataljona su odstupile i posjele položaj k. 1037 — Sušanj. U tom vremenu stižu i dvije čete 4. bataljona koje su bile u zasjedi na cesti između Vranduka i Nemile. Jedna od ovih četa odmah posjeda položaj na k. 1195 — Dubovac, a jedna je ubačena u međuprostor između 1. i 2. bataljona.

Tridesetprvog decembra 1944. neprijatelj i dalje vrši napade jedan za drugim.

Prvi bataljon koji je držao položaje na liniji: selo Osojnica — selo Lukići — k. 826 pod jakim pritiskom neprijatelja odstupio je na nove položaje: Pecarnica — trg. 964 — k. 873 i sa tih položaja odbio sve napade neprijatelja toga dana, vršeći često i protivnapade.

Drugi i 4. bataljon 11. brigade istog dana su držali položaje na liniji: k. 1037 — Sušanj. Poslije povlačenja, 2. i 4. bataljon su posjeli položaje Debelo Meho — trg. 1085.

Ovim prodorom neprijatelj je još više razdvojio 2. i 4. bataljon od 1. bataljona. Zbog toga štab 2. bataljona odmah upućuje dvije čete u dolinu rijeke Bile da zauzmu položaje na liniji: Bila — k. 527.

Jedna četa 4. bataljona posjela je položaje: Podovi — k. 668, a dvije čete prebačene su prema selu Maline. Tako je borbeni poredak brigade bio ponovo uspostavljen ali oslabljen zbog velike širine. Tada stiže 2. bataljon 6. brigade i smjenjuje 2. bataljon 11. brigade na liniji: Podovi — k. 668. Drugi bataljon 11. brigade zauzima nove položaje na liniji selo Dolac — k. 778 i tako se povezuje sa 1. bataljonom 11. brigade.

Jedinice brigade ovih dana često vode i frontalne borbe kombinovane sa napadom i odbranom, zavisno od toga šta svaka konkretna situacija nameće.

Štab 4. krajiške divizije je upućivanjem 2. bataljona 6. brigade u pomoć 11. brigadi koja je do tada vodila

najžešće borbe nastojao da osigura lijevi bok divizije i odbrani pravac selo Brajkovići — selo Guča Gora.

Međutim, komandant borbene grupe »Eberlajn« predviđajući da će štab 4. divizije preduzeti mjere zatvaranja i pojačanja odbrane na pravcu Brajkovići i Guča Gora, koji je poslije podvajanja 11. brigade bio otvoren, naređuje da se produži napad i noću 31. decembra 1944. godine. Napadajući neprekidno u toku noći potisnuo je 2. bataljon 6. brigade i 4. bataljon 11. brigade i izbio na desnu obalu Bile. Protivnapad ova dva bataljona nije uspio, a ujutru 1. januara u 7.00 časova neprijatelj ponovo prelazi u juriš za jurišem i ne obazirući se za gubitke do 15 časova ovladava Gučom Gorom.

Stab korpusa i štab 4. divizije tada hitno prebacuju jedinice sa desnog krila na lijevo krilo divizije. Sedma brigada 10. divizije posjeda položaje na desnom krilu 4. divizije.

Na položaje ispred Guče Gore prebačen je artiljerijski divizion korpusa sa zadatkom da podrži protivnapad pregrupisanih glavnih snaga divizije na hjevom krilu.

Cijela 6. brigada je uskoro stigla i posjela položaje prema Gučoj Gori.

I dok 6. brigada posjeda nove položaje 8. brigada i dva bataljona 11. brigade vrše protivnapad prema selu Radojčićima s ciljem da likvidiraju istureni klin neprijatelja.

U toku 2. januara 1945. neprijatelj uporno drži zauzete položaje pokušavajući da dalje prodire prema Travniku.

Kad je izgledalo da će Travnik pasti došlo je do naglog preokreta situacije. Neprijatelj je u petodnevnom borbama bio toliko iscrpljen i toliko oslabljen zbog velikih gubitaka u mrtvim, ranjenim i promrzlim da dalje nije mogao nastaviti napad.

Ocjenjujući da je neprijatelj malaksao i da nema snage za dalje napade 1. i 2. bataljon 11. brigade sa 2. bataljonom 8. brigade noću 2/3. januara 1945. napali su neprijatelja u selu Grahovčići i na k. 778 te zauzeli ove vrlo značajne položaje. Zauzimanjem ovih položaja neprijateljski istureni klin je bio dijelom likvidiran. Plašeći se daljeg prodora 11. brigade i 2. bataljona 8. brigade prema Brajkovićima i odsjecanja njegovih jedinica u Gučoj Gori 5. puk ruskog zaštitnog korpusa je odstupio u toku noći iz Guče Gore nazad prema selu Brajkovićima. Jedinice 6. brigade su ga gonile u stopu, a bočno lijevo preko sela Mahne na pravcu sela Cukle gonio ga je 4. bataljon 11. brigade. Neprijatelj se pokušao zadržati u Brajkovićima, ah ga je 6. brigada protjerala iz sela.

U toku dana 3. januara nastavljene su žestoke borbe svih snaga 4. divizije na liniji: Debelo Meho — k. 800 (zapadno od sela Sušanj) — k. 720 — selo Grahovčić — k. 826 (selo Đukići) — selo Osojnica — k. 821 (Paljike) — selo Strbci — trg. 592.

PROTIVNAPAD 4. DIVIZIJE

Procjenivši da je neprijatelj u šestodnevnom borbama pretrpio velike gubitke i da je iscrpljen, štab 5. korpusa NOVJ je naredio štabu 4. krajiške divizije da svim raspoloživim snagama pređe u protivnapad.

U toku dana 3. januara, štab divizije je pregrupisao jedinice s ciljem da likvidira neprijateljski klin istočno od Brajkovića i neprijatelja odbaci ka Zenici. Zbog toga je 6. brigadu prebacio na krajnje lijevo krilo divizije i naredio joj da napadne neprijatelja na položajima sela Cukle — Debelo Meho — k. 800 — k. 750. Na tim položajima su se nalazili 5. puk ruskog zaštitnog korpusa i 4. ustaška bojna 11. ustaškog zdruge 8. ustaške pukovnije.

U napadu na neprijatelja, na njegove glavne snage na desnom krilu učestvovala su i sve jedinice 11. brigade.

Prvi bataljon koji je držao položaje Pecarnica — trg. 964 — selo Strmac — k. 873, napadao je pravcem: k. 792 — selo Konjevići sa dvije čete, a sa jednom četom u pravcu sela Dukići.

Drugi bataljon sa položaja Strmac — k. 873 — selo Dolac dobio je zadatak da sa jačim snagama napadne istočni dio sela Grahovići gdje se neprijatelj zadržao i uporno branio, a jednom četom da likvidira neprijatelja na k. 773.

Četvrti bataljon je napadao iz sela Brajkovića pravcem preko sela Plavšići s ciljem da u sadejstvu sa 2. bataljonom dalje prodre prema selu Konjevići.

Protivnapad 4. divizije počeo je u 3.00 časova 4. januara 1945. godine.

Prvi bataljon u nastupanju bio je zaustavljen jakim minobacačkom i mitraljeskom vatrom, a zatim je neprijatelj prešao u protivnapad i povratio 1. bataljon na polazni položaj.

Drugi bataljon je uspio dijelom da se probije u selo Grahovčiče. Četa koja je izbila na k. 778 odbačena je protivnapadom neprijatelja.

Četvrti bataljon je i pored velikog snijega jurišem uspio da ovlada selom Grahovčiči, ali u najpotrebnijem momentu zatajilo je zbog velike hladnoće 20 puškomitraljeza (zaledili se). To je neprijatelj iskoristio i protivnapadom povratio selo.

U protivnapadu brigada je imala 1 poginulog i 14 ranjenih, dok je neprijatelj imao 17 poginulih i 16 ranjenih.

Na lijevom krilu brigade napadala je 6. krajiška brigada. Njen 4. bataljon je trebao noću 3/4. januara da izvrši obilazni marš pravcem Guča Gora — Bila — selo Čukle — Debelo Meho — Crni Vrh — Dubovac — Glog,

dode u leđa neprijatelju i napadne ga u reonu Stranjana i time olakša dejstvo 2. i 3. bataljona.

Drugi bataljon 6. brigade koji je napadao pravcem Zaluša — k. 800 prvi je stupio u borbu, jer je najkraćim pravcem nastupao. Neprijatelj je pružio jak otpor sa k. 800. Komandant bataljona Dušan Košutić naređuje juriš na k. 800 i na čelu svog bataljona gine. Proglašen je Narodnim herojem. Poslije pogibije komandanta, 2. bataljon se povukao.

Tako je 4. divizija 4. januara protivnapadom postigla djelimičan uspjeh, ali značajan, jer je osvojila jake položaje u centru Strmac — k, 873 — Pecarnicu — trg. 964 — Orlac — k. 843.

Neprijatelj se uspio održati na liniji: selo Grahovčići — selo Đukići — selo Osojnica.

Zbog izuzetno loših vremenskih prilika (vejavica i niske temperature) štab divizije je naredio 5. januara predah svim jedinicama istovremeno vršeci pregrupisanje snaga.

Pomjerio je udesno 8. i 11. brigadu, tako da je pojačao odbranu u centru, a 6. brigada je zatvarala pravac prema Konjevićima.

Protivnapadom jedinice 4. krajiške divizije su uspjele da razbiju napad neprijatelja, da odbrane Travnik i da prisile neprijatelja da se brani, a ne napada.

Ukupno u borbama od 29. decembra 1944. do 4. januara 1945. neprijatelj je imao oko 400 mrtvih i 600 ranjenih vojnika i podoficira.

Istovremeno 4. divizija je imala 70 poginulih boraca i rukovodilaca, 263 ranjenih i 7 nestalih.

Za veliku borbenost i uspješno rukovođenje jedinicama štab 5. korpusa NOVJ je naredbom od 7. januara

1945. pohvalio sve borce i rukovodioce 4. krajiške divizije na čelu sa štabom divizije.

*

Komanda njemačke grupe armija »E« koja se pripremala da krene u novo komandno mjesto u Novu Gradisku nije se nadala ovakvom obrtu situacije. Predpostavljajući da će grupa »Eberlajn« iz Guče Gore prodrijeti 3. januara u Travnik naredila je da sve jedinice iz Sarajeva zajedno sa komandom 5. SS brdskog njemačkog korpusa krenu za Slavonski Brod. U Sarajevu je ostala komanda 21. brdskog njemačkog korpusa.

Kada su 4. januara jedinice 4. divizije potisle i gonile snage borbene grupe »Eberlajn« u Zenici je vrilo kao u košnici od mnoštva njemačkih jedinica. Mnoge je uhvatila panika, jer su stizale vijesti o velikom broju ranjenih, te da su Nijemci i ustaše razbijeni i da komunisti nezadrživo nadiru prema Zenici.

Komandant njemačke grupe armije »E« naređuje da 104. njemačka lovačka divizija, koja je 1. januara 1945. pristigla u Sarajevo odmah krene u Zenicu i preuzme komandu nad zeničkim sektorom od pukovnika Ritera fon Eberlajna.

Komandant 104. njemačke lovačke divizije 6. januara 1945. preuzima komandu nad svim jedinicama na zeničkom sektoru.

Pošto se 104. lovačka divizija nije mogla odmah prikupiti, a upozoren da je 4. krajiška divizija kvalitetna i vrlo uporna i u borbi istrajna jedinica, komandant ove divizije upućuje odmah na front prve jedinice koje pristižu s ciljem da održi liniju na kojoj je zastala borbena grupa »Eberlajn«. Istovremeno planira novi napad prema Travniku čim se prikupe snage cijele divizije.

Prvi je stigao 734. puk, onaj isti puk koji je učestvovao u velikoj ofanzivi na Kozaru juna i jula 1942. godine, ojačan sa 1. i 3. artiljerijskim divizionom 654. artiljerijskog puka 104. divizije (sastava 12 teških dalekometnih topova i 12 brdskih topova) i 631. motorizovanim artiljerijskim divizionom (12 oruđa). Po naređenju formirao je borbenu grupu »Veker« (Wecker) po imenu komandanta puka pukovnika Vekera i zaposjeo odsjek fronta: Debelo Meho — trg. 1085 — k. 800 — k. 750 — ivica sela Grahovčića — južna ivica sela Đukići — 1.732 — k. 667 — k. 502.

Južno od ove borbene grupe povukle su se jedinice borbene grupe »Eberlajn« na liniju: selo Počulica — Banovac — Sušan — trg. 592 — rijeka Lašva (Vrbas) — selo Kovačići — selo Krnjače.

Do 10. januara prikupile su se i ostale snage 104. lovačke njemačke divizije i grupisane u 4 borbene grupe sa glavnim pravcem napada selo Brajkovići — selo Guča Gora — Travnik.

Borbene grupe nazvane po svojim komandantima 10. januara dobile su slijedeće zadatke:

Borbena grupa »Veker« sastava: 734. lovački puk ojačan 845. arapsko-njemačkim bataljonom prelazi u napad sa položaja k. 800 — selo Sušan pravcem selo Sušan — selo Vranići — selo Suhi Dol i obuhvata Travnik sa sjevera.

Borbena grupa »Majer« sastava: 724. lovački puk ojačan 5. vazduhoplovnim bataljonom za osiguranje prelazi u napad sa polaznih položaja selo Grahovčići — selo Konevići pravcem selo Brajkovići — selo Guča Gora.

Borbena grupa »Dorner« sastava: Izviđački bataljon 104. lovačke divizije štiti južni bok 724. puka, odnosno borbene grupe »Majer« (Mayer) i nastupa preko trg. 964

— Pesarnica prelazi rijeku Bilu kod sela Kljaci i izbija na rijeku Lašvu kod sela Nević Polje.

Borbena grupa »Eberlajn« sastava: 639. puk za osiguranje nastupa drumom Busovača — Travnik.

Podgrupa »Ajnholc« (Einholtz) borbene grupe »Eberlajn« sastava 4. puk ruskog zaštitnog korpusa nastupa od Zenice preko sela Čajdraša. U njenom sastavu nastupa i podgrupa »Srajber« 104. protivtenkovski divizion sa motorizovanim jedinicama.

Napad je podržalo 6 artiljerijskih divizona ukupno 72 topa i haubice od kojih 60 na glavnom pravcu napada selo Brajkovići — Guča Gora — Travnik.

Ukupno je koncentrisano za napad 28.000 Nijemaca, ustaša, Arapa, Rusa-bjelogardejaca i drugih.

Od 6. do 18. januara na ustaljenom frontu vršeno je obostrano nasilno izviđanje pri čemu su jedinice 4. divizije utvrđivale raspored, snage i namjere neprijatelja, a neprijatelj je i po cijenu većih gubitaka pravio ispade prema položajima jedinica 4. divizije sa istim ciljem.

Uoči početka druge etape operacije »Lavina« štab 4. krajiške divizije je također izvršio pregrupisanje snaga. Jedinice su bile u slijedećem rasporedu:

Jedanaesta brigada na položaju: k. 654 — selo Podovi — selo Maline — selo Guča Gora — selo Mosor zatvarajući pravac selo Brajkovići — selo Guča Gora — Travnik.

Sesta krajiška brigada na položaju: k. 659 — selo Brajkovići — k. 778 — Pecarnica trg. 964 — selo Lupac zatvarajući pravac selo Osojnica — Pecarnica — rijeka Bila.

Osma krajiška brigada na položaju: Orlac — k. 843 — selo Lađice — selo Počulica — k. 600 — selo Ahmići — selo Vidovići do rijeke Lašve, zatvarajući pravac: Kaonik — Travnik.

Sedma brigada 10. divizije zatvarala je pravac Busovača — Vitez — Travnik.

Grupa udarnih bataljona 4. krajiške divizije djelovala je istočno od Zenice u reonu sela Gračanica — selo Vrača.

Prvi artiljerijski divizion 5. korpusa NOVJ imao je dvije baterije u Han Kompaniji, a jednu u Han Bili.

U rezervi 4. divizije podoficirska škola u Travniku.

Ukupna jačina snaga 4. divizije računajući i 2 bataljona 7. krajiške brigade 10. divizije bila je 7.000 ljudi. Odnos snaga u ljudstvu 4:1 u korist neprijatelja, a u artiljeriji 7:1.

BORBE OD 19. DO 22. JANUARA 1945. I POVLACENJE IZ TRAVNIKA

U svitanje 19. januara cjelokupne snage 104. njemačke lovačke divizije i borbene grupe »Eberlajn« krenule su u napad prema Travniku.

Na položajima 11. brigade k. 645 — selo Podovi — selo Mahne nalazio se 2. bataljon. Ostala dva bataljona su bila u selu Guča Gora.

Cim je neprijatelj napao 2. bataljon, štab 11. brigade je rasporedio 1. bataljon na položaje k. 664 — škola u selu Guča Gora, odnosno isturio ga je jugoistočno od sela da djeluje bočno na neprijatelja koji je napadao na lijevo krilo 6. krajiške brigade.

Drugi bataljon 11. brigade tokom cijelog dana vodio je žestoke borbe sa neprijateljem koji je vršio juriš za jurišem i svaki put bio odbijen.

Pošto je prešao rijeku Bilu kod Han Bile neprijatelj je prešao u napad prema školi u selu Guča Gora sa 3 kolone. Istovremeno ga je podržavala vrlo jaka artiljerijska vatra i vatra iz minobacača. Pod zaštitom artiljerijske

i minobacačke vatre neprijatelj je uspio da zauzme školu, ali je 1. bataljon protivnapadom razbio i protjerao neprijatelja iz škole. Isti se ponovo prikuplja i ponovo zauzima uz jaku podršku artiljerije i minobacača školu. Tako je škola nekoliko puta u toku dana prelazila iz ruku u ruke da bi na kraju uveče 1. bataljon ponovo povratio školu, a neprijatelj se ukopao u snijegu oko 800 metara jugoistočno od škole na velikoj okuci ceste i tu zanoćio. Jedna četa 4. bataljona 11. brigade u toku dana 19. januara vodila je borbu zajedno sa 1. bataljonom, jedna četa je zauzela položaje selo Krepljići — k. 1002, a jedna četa je bila u brigadnoj rezervi.

Za cijelo vrijeme borbe 1. bataljon je pomogao artiljerijski divizion brigade, a veliku podršku je imao i od 2. baterije artiljerijskog divizion divizije.

U ovim borbama neprijatelj je na bojištu ostavio 12 poginulih, a odvuкао mnogo više ranjenih.

Obavještajni oficir 11. brigade sa izviđačkom četom izviđao je danju i noću desno krilo neprijatelja gdje su mu bile glavne snage. Utvrdivši da neprijatelj nije posebno obezbjedio desni bok odmah je o tome radio depešom obavijestio štab 11. brigade. Upravo tada noću 19/20. januara brigada je dobila zadatak od štaba 4. divizije da zaposjedne nove položaje i to: k. 1002 — Simulja — Obješenjak — selo Suhi Dol — k. 904. Stab 11. brigade naređuje da navedene položaje posjednu 1. i 4. bataljon, a 2. bataljon krene noću 19/20. januara pravcem selo Dub — selo Orahovac — selo Zagrđe — selo Zaselje — selo Debelo Meho i udari u desni bok neprijatelja.

Ujutru 20. januara neprijatelj je otvorio žestoku vatra iz svih topova i haubica po položajima 1. i 4. bataljona. Poslije svakog artiljerijskog napada neprijateljska pešadija je kretala naprijed u napad. Svaki put su 1. i 4.

bataljon vraćali nazad uz velike gubitke u mrtvim i ranjenim. Bataljoni su uspjeli zadržati svoje položaje.

Noću 19/20. januara stigla je i podoficirska škola 4. divizije i posjela položaje u selu Radonjići — k. 1002 dejstvujući na desnom krilu brigade.

Dvadesetprvog januara neprijatelj je nastavio da neprekidno tuče artiljerijom i minobacačima položaje 1. i 4. bataljona brigade i podoficirske škole. Poslije svake artiljerijske pripreme prelazi sa pješadijom u napad. Jedinice 11. brigade i podoficirske škole ga dočekuju i protivnapadom vraćaju na polazne položaje. Prije podne 21. januara krenuo je i 4. bataljon brigade u obilazak neprijatelja istim pravcem kuda je prošao i 2. bataljon sa istim zadatkom da zajedno sa 2. bataljonom napadnu neprijatelja u desni bok.

Na položaju s fronta ostao je samo 1. bataljon, koji se povukao u lijevo, a položaje sela Krpeljići — k. 1002 — južne padine Simulje posjela je podoficirska škola sa komandantom Nikolom Rončevićem i političkim komesarom Dragom Karasijevićem. Podoficiri škole vodili su cijelu noć 20/21. januara borbu sa vrlo jakim snagama neprijatelja, čiji napadi nisu prestajali ni idućeg dana, 21. januara, podržan iz 24 topa i haubice. Bojište je bilo prekriveno crnim snijegom od topovskih i haubičkih eksplodiranih granata, ali podoficiri nisu odstupah i zadržali su položaje osloncem na 1. bataljon, koji je također toga dana onemogućio sve napade neprijatelja.

Drugi bataljon 11. brigade uspješno je izbio na desni bok neprijatelja i napao ga sa Debelog Meha, Zaselja i Visa u selima Orašac, Jezerci i Miletici.

Međutim, neprijatelj je u tim selima imao raspoređene brojno vrlo jake snage i uspio je da odbije sve napade 2. bataljona, a kasnije i pristiglog 4. bataljona.

Idućeg dana (22. januara) 2. bataljon 11. brigade napao je neprijatelja u selu Miletici i protjerao ga u selo Fazlići. Teške borbe vođene su za k. 808 sa koje je neprijatelj najzad protjeran.

Četvrti bataljon koji je držao položaje 22. januara u Orlicama i selu Dubu napadnut je od jakih snaga neprijatelja, ali ga je bataljon odbio i posjeo položaje južno od Duba.

U borbenim dejstvima 22. januara brigada je ubila 30, ranila veći broj neprijateljskih vojnika i 2 zarobila na k. 808. Drugi bataljon je zaplijenio na k. 808 više pušaka, 2 šmajsera i 4 pištolja.

Gubici brigade u toku borbi 22. januara su 3 poginula i 10 ranjenih boraca.

Na desnom krilu brigade, podoficirska škola je 22. januara vodila najžešću borbu na pravcu selo Krpeljići — Bukovica — Gornja Catrnja. U tim borbama teže je ranjen i politički komesar škole Drago Karasijević, koji je evakuisan u bonlicu 5. korpusa.

U Travnik je 104. njemačka lovačka divizija sa borbenom grupom »Eberlajn« ušla 22. januara 1945. i time je bila završena i druga etapa operacije »Lavina«.

Jedinice 11. brigade u borbama od početka operacije »Lavina« pokazale su veliku borbenu sposobnost u odbrambenim borbama. Bila je to vrlo aktivna odbrana u kojoj su vršeni mnogobrojni protivnapadi, obilasci i svi drugi oblici borbenih dejstava. Štabovi bataljona su ispoljili veliku vještinu u manevrisanju jedinicama u izuzetno teškim uslovima — teško prohodnom planinskom terenu i dubokom snijegu i po velikoj hladnoći.

U borbama samo sa 11. brigadom neprijatelj je imao slijedeće gubitke: mrtvih 233, ranjenih 271 i zarobljenih 2, dok su gubici brigade bili: poginulih 24, ranjenih 90, nestalih 9, smrznutih 3.

Naređenjem štaba 4. krajiške divizije od 24. januara 1945. 11. brigada se razmjestila na prostoru sjeverozapadno od Travnika u selima Mudrike, Potkraj, Karaula.

Istog dana u brigadu je stigao politički komesar divizije DMITAR BAJALICA i usmeno prenio naređenje štaba divizije da brigada posjedne položaje jugozapadno od Travnika sa zadatkom da brani pravce od Travnika prema Donjem Vakufu i Bugojnu. Istovremeno politički komesar je neposredno naredio da obavještajni oficir brigade odmah sa radio-stanicom i izviđačkom četom brigade krene u selo Orahovicu oko 15 kilometara sjeverno od Zenice sa zadatkom da prati sve pokrete neprijatelja prema Zenici i Travniku i obratno te svakodnevno izvještava neposredno i štab 4. divizije i štab brigade.

Obavještajni oficir brigade Babić sa radistom Stuparom, radiostanicom i izviđačkom četom po vehkoj hladnoći i dubokom snijegu krenuo je 24. januara u Orahovicu. Nakon nekoliko dana utvrdio je da se Nijemci povlače iz Travnika i odmah radio depešom o tome poslao izvještaj.

PROTIVUDAR 4. DIVIZIJE — KONAČNO OSLOBOĐENJE TRAVNIKA

Nakon ulaska neprijatelja u Travnik, štab divizije predpostavlja da će neprijatelj produžiti dejstva prema Donjem Vakufu ili Jajcu rasporedio je svoje jedinice za odbranu ovih pravaca.

Šesta brigada posjela je liniju Kik — trg. 1092 — Strelište— Jujići — rijeka Lašva zatvarajući pravac prema Turbetu i planini Vlašić.

Jedanaesta brigada nalazila se na položajima na liniji sela Hozici — selo Pirici — selo Glumci — k. 722 — selo Pribici — Vučje Jame, zatvarajući pravac koji preko Vilenice izvodi ka Donjem Vakufu i Bugojnu.

Sedma krajiška brigada 10. divizije od sela Rankovića do sela Gornja Večerska zatvarala je pravac prema Rostovu.

Osma krajiška brigada sa artiljerijskom brigadom korpusa nalazila se u rezervi divizije u Turbetu i zatvarala pravac prema Donjem Vakufu i Jajcu.

Prvobitni cilj grupe armije »E«, da se preko Travnika i Jajca probije u dolinu Vrbasa, upornom i žilavom odbranom jedinica 4. divizije, je propao. Zbog toga Nijemci odustaju od svog cilja i plana.

S druge strane angažujući velike snage u operaciji »Lavina« kako pješadijske tako i artiljerijske, Nijemci su oslabili svoje snage u reonu Doboja i kod Zvornika na Drini, koje su trpjele velike gubitke u borbama sa jedinicama 2. jugoslovenske armije. Naročito 22. pješadijska divizija u reonu Zvornika bila je pred uništenjem. Da bi obezbjedio reon Doboja i spasao 22. njemačku pješadijsku diviziju, a nemajući drugih snaga koje bi iz Travnika produžile napad prema dolini Vrbasa, komandant njemačke Grupe armija »E« mijenja plan i donosi odluku da 104. lovačku diviziju odmori i popuni u reonu Zenice i upotrijebi za borbu u reonu Doboja i Zvornika.

Do kraja januara 104. njemačka lovačka divizija sa svim svojim jedinicama napustila je Travnik.

Za odbranu Travnika i doline rijeke Lašve ostala je ojačana borbena grupa »Eberlajn« sastava: 639. puk za osiguranje, 237. bataljon za osiguranje, 516. bataljon za osiguranje, 4. puk ruskog zaštitnog korpusa, 5. puk istog korpusa, 1. bojna 9. ustaškog zdruge, 1. bojna 11. ustaškog zdruge, Bojna ustaša sastavljena od milicionera sa

područja Travnika zvana »Begina bojna«, 322. Landesšicen bataljon, 819. artiljerijski divizion, 3. četa 202. tenkovskog bataljona i jedna četa feldžandarmerije upućena iz Sarajeva.²⁸²

Od navedenih jedinica borbene grupe »Eberlajn« prema položajima 11. brigade nalazile su se slijedeće neprijateljske snage: 322. Landesšicen bataljon zapadno od Travnika prema Turbetu; 273. bataljon za osiguranje ojačan sa bojnou »Beginih ustaša« na desnom krilu brigade i dalje do sela Rankovića uključeno i u Travniku, 1. bojna 9. ustaškog zdruga koja je dijelom snaga pojačala 322. Landesšicen bataljon na položajima Vilenice.

Štab divizije je pratio situaciju kod neprijatelja i već krajem januara utvrdio da su se jedinice 104. njemačke lovačke divizije povukle iz Travnika. Odmah je izvršeno utvrđivanje neprijateljskih snaga u Travniku i dolini Lašve. Zaključeno je da su te snage po odlasku 104. divizije znatno slabije, te da ih treba napustiti i uništiti, a grad Travnik sa dolinom Lašve osloboditi.

Jedina prepreka da se odmah pređe u ofanzivu bile su vremenske nepogode. Vrlo jaka zima sa dubokim snijegom koji je zbog stalnih padavina postajao sve dublji onemogućavali su pokrete i manevre jedinica. Pored toga i jedinice 4. divizije poslije tromjesečnih neprekidnih borbi trebalo je odmoriti, popuniti i pripremiti za ofanzivu. Zbog toga na frontu do 14. februara 1945. vlada relativno zatišje. Jedino traje artiljerijska i izviđačka djelatnost s obje strane.

Štab divizije u međuvremenu održao je savjetovanje sa štabovima brigada i artiljerijskog divizona na kome je izdao naredbu za protivudar. Tom naredbom 7. brigada 10. divizije i 8. brigada 4. divizije dobile su zadatak da 14. februara pređu u opšti napad na neprijatelja u Gor-

²⁸² AVII k. 6 rg. br. 1/5, njemačka arhiva.

njoj Večerskoj i selu Rankovićima. Cilj napada je bio presjecanje odstupnice neprijatelju iz reona Travnika dolinom Lašve i istovremeno spriječavanje upućivanja pomoći iz Zenice i Sarajeva.

Ostalim jedinicama 4. divizije štab divizije je naredio opšti napad na neprijatelja u Travniku.

Obavještajni oficiri borbene grupe »Eberlajn« su primjetili pokrete i pregrupisavanje jedinica 4. divizije, pa je komandant grupe naredio da se pojača odbrana grada sa 516. bataljonom za osiguranje i dvije bojne 11. ustaškog zdruge. Tako se u Travniku našlo isto toliko neprijatelja koliko ga je bilo i u prvom napadu 20. oktobra 1944. godine.

Borbe 11. brigade počinju napadom 4. bataljona 14. februara u selu Zlokići na grupu od 50 ustaša. Neprijatelj je natjeran na položaje 6. krajiške brigade koja ih je dočekala. Ustaše su od 4. bataljona pretrpjele gubitke od 6 mrtvih, a gubici koje su pretrpjeli u borbi sa 6. brigadom su nepoznati.

Slijedećeg dana, 15. februara, u 22.00 časova 11. brigada prelazi u opšti napad.

Drugi bataljon je napao neprijatelja na liniji selo Kokošari — k. 772 — selo Visokovići. Snažnim naletom bataljon je zbacio neprijatelja sa položaja u selu Visokovići i k. 772 te prodro u selo Šipovik. Neprijatelj vrši protivnapad i povraća selo Šipovik, a u zoru 16. februara vrši ponovo napad, ali ga snage 2. bataljona odbijaju.

Četvrti bataljon 11. brigade noću 15/16. februara sa dejstvuje jedinicama 8. krajiške brigade u napadu na neprijatelja u selu Budišićima. Napad se odvijao dobro i do zore zauzeti su položaji neprijatelja u selu.

Gubici neprijatelja u borbama sa 2. i 4. bataljonom bili su 21 poginulih, 32 ranjena i 2 zarobljena Nijemca. Gubici brigade: 2 poginula i 7 ranjenih boraca.

Šesnaestog februara cijeli dan 2. i 4. bataljon vrše napad na neprijatelja na svom sektoru, a poslije podne ubačen je u borbu i 1. bataljon pravcem k. 789 — selo Bojna. Borbe su nastavljene i u noći 16/17. februara i sutradan 17. februara.

Štab 11. brigade je prateći tok borbi utvrdio raspored, jačinu i plan odbrane neprijatelja. Zato je izvršio pregrupisanje jedinica, pojačao jedinice na glavnom pravcu udara sa artiljerijom i minobacačima te 18. februara naredio odlučujući napad sa ciljem da se neprijatelj uništi i Travnik konačno oslobodi.

Prvi bataljon podržan artiljerijskom vatrom — 4. artiljerijskom baterijom artiljerijskog divizionu brigade, napao pravcem Glumci — selo Vidoševići.

Četvrti bataljon, ojačan 3. baterijom artiljerijskog divizionu brigade napadao je neprijatelja na utvrđenom položaju u selu Vilenica.

Drugi bataljon, štab brigade je toga dana zadržao u brigadnoj rezervi.

Prvi bataljon podržan jakom artiljerijskom vatrom u toku dana odbacio je neprijatelja iz sela Vidoševića, ali se neprijatelj zadržao u selu Šipovik na zapadnoj periferiji Travnika.

Četvrti bataljon vodio je žestoke borbe u selu Vilenici gdje je neprijatelj uporno i žilavo branio svaku kuću posebno.

U toku borbi 18. februara 1945. neprijatelj je imao sledeće gubitke: poginulih 86, ranjenih 111 i zarobljenih 5. Gubici brigade bili su: poginulih 4, ranjenih 13 i nestalih 2.

Zaplijenjeno je: protivtenkovskih topova 1, teških minobacača 2, malih minobacača 2, puškomitraljeza 8, pušaka 37, automata 4, tromblonskih pušaka 4 i pušanih metaka 14000.

Devetnaestog februara vode se najžešće borbe za Travnik. Jedinice 11. brigade uz jaku podršku artiljerije vrše napad za napadom, a neprijateljske snage iz Travnika protivnapadima nastoje da odbrane grad. Za neprijatelja nastaje kritična situacija kada 1. bataljon 11. brigade prodire u selo Šipovik na samu zapadnu periferiju grada. Za odbranu položaja u Sipoviku sa kojih se povezano sa položajima u selu Vilenici brani grad, neprijatelj ubacuje sve raspoložive snage koje podržavaju sva artiljerijska oruđa i 2 tenka. Snage 1. bataljona i pored vrlo jake artiljerijske vatre neprijatelja kao i napada 2 tenka ne napuštaju zauzeti dio položaja u Sipoviku. Vode grčevitu odsudnu odbranu. Tada štab 6. brigade upućuje 1 protivtenkovski top u pomoć 1. bataljonu, a štab 11. brigade koncentriše artiljerijsku i minobacačku vatru iz svih topova i minobacača prema neprijatelju u Sipoviku. Pomoću protivtenkovskog topa uništen je jedan tenk, a drugi je pobjegao u grad a za njime i neprijatelj. Time je pokušaj neprijatelja da razbije 1. bataljon i održi Šipovik bio onemogućen.

Prvi bataljon je zauzeo Šipovik i utvrdio se na zauzetim položajima.

U vrijeme dok je 1. bataljon vodio žestoku borbu na zapadnoj periferiji Travnika 4. bataljon je sadejstvovao jedinicama 8. krajiške brigade napadajući neprijatelja u selu Vilenici. Kada su oko 13.00 časova 19. februara jedinice 8. brigade bile potisnute od neprijatelja tada se i 4. bataljon povukao. Ali kada su jedinice 8. brigade ponovo, nakon 2 sata, krenule u napad, krenuo je i 4. bataljon u napad na Vilenicu. Uveče ju je zauzeo, a odmah zatim lijevim krilom obuhvatno zauzeo sela Bojnu i Pirotu i izbio u prve kuće grada na jugozapadnoj strani.

Neprijatelj je pokušao u toku noći da se ponovo organizuje za odbranu u gradu, ali su 1. bataljon 11. brigade

sa dijelovima 6. brigade sa zapadne strane i 4. bataljon 11. brigade sa jugozapadne strane prodrli u grad i do zore potiskivali neprijatelja iz Travnika prema Zenici.

To najbolje potvrđuje izvještaj Ministarstva oružanih snaga NDH 22. februara 1945. koji izvodno glasi:

... »-Nakon što je neprijatelj uspio odbaciti branioce na zapadni rub Travnika prodrle su jake neprijateljske snage u toku noći 19/20. februara 1945. godine sa sjevera i zapada u grad, dok je jugoistočno neprijatelj prodro do ceste.

U jutarnjim satima probile su se njemačke i naše postrojbe iz grada u smjeru jugoistoka te im je uspjelo 5. km jugoistočno od grada zaposjesti novu crtu otpora, koju je neprijatelj 20. 2. 1945. prije podne napadao...

Ustaške vlasti i njima privrženo građanstvo su evakuisani u Zenicu...«

Ministarstvo oružanih snaga NDH je netačno izvjestilo da su njemačke i ustaške snage organizovale odbranu 5 kilometara jugoistočno od Travnika. Upravo na toj liniji zaustavljene su jedinice 11. brigade naredjenjem štaba 4. divizije radi upućivanja prema Gučoj Gori, gdje je trebalo preuzeti položaje od 13. krajiške brigade 39. divizije i likvidirati jako utvrđenog neprijatelja u samostanu Guča Gora. To je i omogućilo neprijatelju da izbjegne uništenje, a linija na kojoj je zaustavljena 11. brigada bila je: selo Dolac — Slimena — selo Grahovik.

U Travniku progoneći u toku noći neprijatelja prebrajano je 90 poginulih, tako da je ukupno za dva dana borbi za konačno oslobođenje Travnika ubijeno 176, a ranjeno 212 i zarobljeno 5 neprijateljskih vojnika i oficira. Gubici brigade su bili: 7 poginuhh, 9 ranjenih i 2 nestala borca.

Zaplijenjeno je 64 puške, 12 puškomitraljeza, 1 top 37 mm i dosta ratne opreme.

Komandant bataljona veze 21. brdskog njemačkog armijskog korpusa, koji je po službenoj dužnosti vodio

dnevnik za pisanje istorije ovog korpusa 19. februara 1943. u svom dnevniku je zapisao:

... »19. februara 1945. godine, jedinice 4. divizije prodrle u Travnik. Bobena grupa »Eberlajn« uz osjetne gubitke (oko 90 poginulih, najviše oficira) povukla se. Ustaše pobjegle.

Prijeti opasnost prekida glavne kamunikacije Sarajevo—Zenica—Brod.

Pukovi ruskog zaštitnog korpusa uništeni.. «^{2M}

Zbog vrlo teške situacije na području Zenice njemački komandant 21. brdskog njemačkog korpusa 20. februara iz Sarajeva u Zenicu upućuje svoju poslednju rezervu, borbenu grupu »Hart« (Hardt) sastava: 359. puk 181. pješadijske divizije i 116. izviđački bataljon.

Pored borbene grupe »Hart« u reon Zenice raspoređene su još slijedeće jedinice: 969. tvrđavska brigada »Sirakovski« u Busovači; 935. Landenšicen bataljon u Zenici; 803. bataljon za osiguranje u Busovači i 920 bataljon za osiguranje u Busovači.

Ove jedinice su prihvatile bježeće i demoralisane snage borbene grupe »Eberlajn« (Nijemce i ustaše, dok su Rusi-bjelogardejci kao najistureniji većinom bili uništeni) na liniji Zenica — Lašva — Busovača.

Stab 4. divizije naredio je štabu 11. brigade 20. februara da noću 20/21. februara smjeni 13. krajišku brigadu 39. divizije koja je držala u blokadi neprijatelja u samostanu Guča Gora i da ga uništi.

Ujutru 21. februara 1945. 11. brigada je blokirala neprijatelja u samostanu Guča Gora i pozvala ga na predaju. Pošto je neprijatelj odbio zahtjev štaba brigade u napad je pošao 1. bataljon. Borba je trajala cijeli dan.

Bataljon je napadao sa svih strana. Međutim, radilo se o izuzetno jako tvrdoj građevini sa zidovima debljine

²⁸³ AVII k. 6. rg. br. 1/5.

i do jednog metra, jakim metalnim vratima, sa prozorima i izgrađenim puškarnicama — sve podešeno za dužu odbranu. Zato se zgrada nije mogla zauzeti jurišem. Zatražena su od štaba brigade 1 do 2 protivtenkovska topa. Međutim, ni oni nisu mogli probiti zid, pa je zatražen minerski vod, s ciljem da napravi prolaz kuda bi se borci mogli provući u zgradu. Kada je eksploziv bio stavljen u zidove, upućena je jedna sredovečna žena sa pismom komandantu bataljona 5. ruskog zaštitnog korpusa sa obavještenjem da je eksploziv postavljen u zidove i da se preda, inače će biti uništeni. Odbio je predaju i na ponovljeni poziv.

Tada je štab bataljona naredio mineru: »Pali!« Uslijedila je strahovita eksplozija. Protresla se cijela okolina. U zidu se pojavila ogromna rupa kroz koju su mogli prolaziti i tenkovi. Komandir 2. čete samoinicijativno je sa četom jurnuo na otvor. Neprijatelj ga je jakom vatrom dočekao iz dvorišta. Četa se vratila na svoj položaj.

U tom času stigao je u bataljon vršioc dužnosti komandanta 11. brigade Mikan Marjanović. Zajedno sa komandantom 1. bataljona Mirkom Bašićem osmatrao je neprijatelja. Dok su oni osmatrah utvrđenje, poginuo je brigadni kurir koji je stajao između njih dvojice. Imao je automat i torbicu i bio dobro odjeven. Neprijateljski snajperist vjerovatno je pomisho da je on neko od starješina. Štab 1. bataljona je naredio da se samostan zapah i tako vatrom neprijatelj istjera iz zgrade i uništi. Grupa boraca se pomoću ljestava popela na krov zgrade i zapalila ga.

U sumrak, odjeknula je lomljava, krovna konstrukcija se srušila.

U zgradi su se čuli pojedinačni pucnji. Od dima i plamena više se nije mogla vidjeti zgrada koja je bila pred borcima na pedesetak metara. Dim je gušio naše borce.

Neprijatelj je silazio na donje spratove bježeći pred vatrom. Vatra je stigla u prizemlje. Negdje oko 23.00 časova glavna kapija se napokon otvorila. Neprijatelj je iz automata otvorio vatru. Bacao je bombe u svežnjevima. Istovremeno su i borci bataljona otvorili vatru po neprijatelju. Bataljon je imao mnogo automatskog oružja i municije, koja se nije štedila.

Nastao je pravi pakao. Tada su borci jurnuli u podrume i zgrade koja je još gorjela. Odmah zatim počela je da kulja gomila zarobljenika iz podruma, podignutih ruku. Za njima je izišlo i civilno stanovništvo i 9 fratara sa gvardijanom. Svi ovi popovi bili su garavi kao i neprijateljski vojnici. Svi bez izuzetka su imali oružje za vrijeme borbe za samostan i pucali. Pored ubijenih, teže i lakše ranjenih, zarobljeno je oko 28 neprijateljskih vojnika, a desetak ih je bilo mrtvih u samostanu. Njih je streljao njihov komandant, jer su tražili da se predaju. Neki su se i sami ubijali bojeći se da će živi izgorjeti. Od zarobljenika je doznato da su fratri bodrih vojnike i zah-tijevah da se bore do posljednjeg ...

Gubici neprijatelja u samostanu bili su: 42 poginula, 45 ranjenih i 28 zarobljenih. Gubici brigade su bili: 2 poginula i 5 ranjenih boraca.

Zahjenjeno je: haubica 1, brdskih topova 2, minobacača 4, puškomitraljeza 2, teških mitraljeza »Breda« 1, pušaka 43 i mnogo puščane municije i ostale ratne opreme.²⁸⁴

Stab divizije pohvalio je jedinice 11. brigade koje su učestvovala u uništenju neprijatelja u samostanu Guča Gora i naredio da se cijela brigada odmara na dan 22. februara 1945.

²⁸⁴ AVII k. 771-A, rg. br. 16/7.

Već idućeg dana, 23. februara, jedinice brigade su krenule u prodor prema Zenici sa ostalim snagama divizije.

Toga dana 2. bataljon je napao neprijateljsko uporište Kuber (k. 874) i Saračevicu trg. 957. Kuber je bio zauzet a Saračevica ne. Gubici neprijatelja 5 poginulih i 11 ranjenih. Naši gubici 3 ranjena borca.

Dvadesetčetvrtog februara brigada je dijelom jedinica likvidirala neprijatelja u uporištima u selima Gornji i Donji Cajdraš, a dijelom napala neprijatelja na liniji s. Visokovci — selo Grm-brdo iznad samog grada Zenice Katun trg. 640 — selo Calići — selo Obrenovci. Likvidirana su neprijateljska uporišta u selima Obrenovci i Visokovići.

To je bio prodor do same periferije Zenice. U dnevnom izvještaju Ministarstvu oružanih snaga NDH od 25. februara 1945. povodom ovih borbi napisano je:

...»Teške borbe na prostoru sela Cajdraš—s. Stranjani. Neprijatelj napada s premoćnim snagama, topništvom, mnogobrojnim bacačima, automatskim oružjem ..

Neprijatelj je u borbama neposredno oko Zenice sa jedinicama 11. brigade pretrpio velike gubitke od 126 poginulih i nepoznat broj ranjenih. Zaplijenjeno je 3 puškomitraljeza, 1 minobacač i 4 teška mitraljeza. Gubici brigade: 4 poginula i 9 ranjenih boraca.

Dvadesetpetog februara 1945. brigada je čistila od ostataka neprijatelja selo Vražalj — k. 663 — Staru Zenicu, a zatim presjekla prugu i cestu Zenica — Lašva te rušila ove komunikacije.

Sutradan jedinice 11. brigade vode borbe sa neprijateljem na k. 861 južno od Stare Zenice.

^ AVII k. 771—A, rg. br. 16/7.

Dvadesetsedmog februara jedinice brigade su ponovo napale i likvidirale neprijatelja na Debeloj Međi i k. 861. Tada pristižu nove snage iz Zenice i protivnapadom povraćaju izgubljene položaje. Neprijatelj je u ovim borbama imao preko 10 poginulih i više ranjenih, ah bez obzira na gubitke nastojao je da održi dominirajuće položaje za odbranu grada pod svaku cijenu. Brigada je imala u ovim borbama 1 poginulog i 2 ranjena borca. Zaplijenjen je jedan puškomitraljez »Šarac«, puške i šmajseri.

Dvadesetomog nastavljene su borbe na liniji: k. 663 — Debeli Međa — k. 861 — Zvečaj — trg. 792.

Neprijatelj se uz gubitke od 31 poginulog i 47 ranjenih održao na pomenutim položajima.

U kritičnoj fazi borbi, neposredno oko grada Zenice, kada su već iscrpljene i demoralisane snage neprijatelja bile pred kapitulacijom, u poslednji čas pristižu jedinice 7. SS »Princ Eugen« divizije. Sa 14. pukom preko Nemile — Orahovice — Kobilje Glave i Brajkovića izbija prema Vitezu u dolini Lašve, a sa 13. pukom preko željezničke stanice Lašva prema Busovači i od grada Zenice cestom prema Počuhci i Han Kompaniji.

Iznenadna pojava jakih njemačkih snaga duboko u pozadini fronta primorala je štab 11. brigade 2. marta da povuče jedinice u pravcu sela Tolovići.

Zbog iznenadnog prodora jakih njemačkih snaga u Vitez, i ostale jedinice divizije morale su zauzeti nove položaje.

Položaji jedinica 4. divizije na dan 2. marta 1945. bili su:

Trinaesta krajiška brigada 39. divizije, pridodata 4. diviziji, selo Gluha Bukovica — selo Gomje i Donje Višnjevo — selo Dub — selo Suhi Dol — selo Mahne — do škole u selu Guča Gora.

Sesta krajiška brigada na desnoj obali rijeke Bile i to: Škola u selu Guča Gora — selo Alihodže. Veza lijevo 13. brigada, desno 11. brigada.

Jedanaesta kozaračka brigada posjeda i brani položaje od sela Alihodže (isključno) desnom obalom rijeke Bile uključno željeznička stanica Bila. Vezu održava na desnoj obali Lašve sa 8. brigadom.

Osma krajiška brigada posjeda i brani položaj: selo Veliki Mošunj — Kum k. 744 — selo D. Večerska — k. 566 zaključno. Vezu lijevo održava sa 11. brigadom.

Na ovim položajima ustalio se front do 14. marta 1945. godine.

Stab 5. korpusa NOVJ je početkom marta za uspješne borbe od 14. do 28. februara 1945. pohvalio 4. krajišku diviziju sa štabom divizije. Posebno su pohvaljeni 3. bataljon 6. brigade, 2. bataljon 8. brigade, 1. bataljon 11. brigade i artiljerijski divizion divizije na čelu sa komandantom Ljubomirom Crnobrnjom.²⁸⁶

*

U toku njemačke operacije »Lavina« došlo je do slijedećih promjena u sastavu štabova bataljona:

Politički komesar 1. bataljona Dušan Lenardić je ranjen. Za političkog komesara ovog bataljona postavljen je Dragomir Radišić.

Za zamjenika političkog komesara 1. bataljona postavljen je Josip Rukavina, koji je u toku marta odlaskom zamjenika komesara 2. bataljona Bože Vignjevića van sastava brigade u jedinice pri štabu korpusa, postavljen za zamjenika komesara 2. bataljona.

Komandant 1. bataljona Mirko Bašić postavljen je za zamjenika komandanta brigade.

²⁸⁴ AVII k. 856, rg. br. 8/20.

Za komandanta 1. bataljona postavljen je Sreto Đenadija.

Zamjenik komandanta 2. bataljona Mirko Jovanić upućen je na dužnost komandanta bataljona u 18. sred-njobosansku brigadu 53. divizije. Sa njime je upućeno i 20 rukovodilaca za popunu jedinica 53. divizije.

Za zamjenika komandanta 2. bataljona postavljen je Lazo Skorić.

BORBENA DEJSTVA GRUPE BATALJONA

Grupa bataljona 4. divizije u čijem sastavu su bili 1. bataljon 6. krajiške brigade, 3. bataljon 8. brigade i 3. bataljon 11. kozaračke brigade, stigla je noću 23/24. decembra 1944. iz Han Kompanije na lijevu obalu Bosne kod željezničke stanice Modrinje i pokušala sa unaprijed pripremljenim gumenim čamcima iz pokreta preći preko rijeke na desnu obalu. Prelaz nije uspio sa lakim gumenim čamcima koje je nadošla i plahovita rijeka kovitlala i izbacivala ispod boraca. U prvom pokušaju prelaza utopio se jedan podoficir iz 3. bataljona 11. brigade, a grupa boraca koja je bila sa njime uspjela je da ispliva na obalu.

Poslije neuspjelog prelaza grupa bataljona se povlači u sela Sopotnicu i Goru odakle komandant grupe Mićo Kolundžija sa jednim bataljonom odlazi u Fojnicu radi nabavke većih i težih čamaca. Za 4 dana napravljena su dva čamca nosivosti po 10 boraca.

Pošto je ranije mjesto prelaza u Modrinji bilo kompromitovano odlučeno je da se ovog puta izvrši prelaz između željezničkih stanica Dobrinje i Poriječane na mjestu zvanom Buzić Mahala.

Međutim, neprijatelj je imao vrlo razvijenu službu obavještavanja u svim selima neposredno oko komunikacija u dolini rijeke Bosne, a naročito među seoskom milicijom pa je obavješten još dok je grupa bataljona prilazila Buzić Mahah da će partizani na tom mjestu izvršiti prelaz.

U to vrijeme za obezbjeđenje komunikacija u dolini Bosne od Visokog do Zenice bila su raspoređena 3 bataljona njemačke vojske i to: 935. Landenšicen u Visokom, Podlugovima i Kaknju; 808. bataljon za osiguranje u Visokom i 803. bataljon za osiguranje u Kaknju i rudniku Kakanj.

Svim navedenim bataljonima komandovao je komandant 965. tvrđavske brigade. On je odmah po izbijanju grupe bataljona u selo Buzić Mahalu obavješten da partizani nailaze sa čamcima, pa je odmah zaključio da će prijeći preko rijeke Bosne. Njemački komandant je znao da će partizani odmah po prelasku rijeke početi sa rušenjem željezničke pruge i drugih objekata na njoj u reonu Visokog, ugroziti proizvodnju uglja u Kaknju, koji je bio toliko potreban za željeznički saobraćaj i bez kojega je bilo nemoguće snabdjevati njemačke jedinice u dolini Bosne i vršiti evakuaciju. Naredio je najveću borbenu spremnost u Visokom, Podlugovima i Kaknju, a ustaškoj miliciji u selu Buzićima da pruži što jači otpor šaljući joj hitno u pomoć obadva oklopna voza iz Dobrinja i Porječana.

Grupa bataljona je vatrom rastjerala miliciju i pod borbom prešla rijeku Bosnu u toku noći 28/29. decembra. Zadnji dijelovi su se prebacili u 9.30 časova 29. decembra 1944.

Oklopni vozovi su dočekani sa protivkolskim puškama i »Džon-Bul« bacačima. Pogodeni sa većim brojem mina i metaka pobjegli su u svoje baze.

Cim su zadnji dijelovi prešli rijeku Bosnu grupa bataljona je izvršila pokret za Kraljevu Sutjesku gdje je rastjerala ustašku miliciju i žandarme.

U sastavu štaba grupe bataljona je bio i oficir OZN-e 11. brigade Milan Stanić, koji je na ovom području imao velike zadatke.

U 2.00 časova noću 1. januara 1945. grupa bataljona je napala neprijatelja u Varešu. Neprijatelj jačine 250 ustaša u četveročasovnoj borbi je razbijen. Tom prilikom je ubijeno 16, a zarobljeno 35 ustaša. Zaplijenjeno je: mitraljeza 3, malih bacača 3, pušaka 40, pušcanih metaka 10.000, mina za mali bacač 400, šećera 2000 kg i pšenice 3000 kg. Oba oklopna voza u Varešu su uništena.

Grupa bataljona se u Varešu zadržala do 5. januara očekujući dolazak 17. majevičke brigade 38. divizije 3. korpusa NOVJ sa kojom su trebali da produže grupa viših rukovodilaca Bosne i Hercegovine koji su išli za Tuzlu. Za to vrijeme štabovi bataljona su organizovali kupanje i šišanje boraca i rukovodioca, opravku odeće i obuće, ratne opreme i pranje rublja.

Partijske i skojevske organizacije su održale sastanke na kojima je članstvo upoznato sa stanjem na ovom terenu. Postavljen je zadatak da se svi uključe u politički rad sa narodom kojega treba šire upoznati sa ciljevima NOB-e, o skoroj pobjedi i konačnom uništenju fašizma.

Politički komesari bataljona i četa su održavali svaki dan časove i konferencije na kojima je razmatrana situacija na frontovima, a posebno su prorađivane radio vijesti o borbama jedinica NOV i POJ.

Četvrtog januara 1945. stigla je u Vareš 17. majevička brigada i već drugi dan vratila se sa rukovodiocima za Tuzlu. Istog dana grupa bataljona je krenula iz Vareša na Zenički sektor, gdje je stigla 6. januara i iz pokreta napala grupu od 16 ustaša koja je bila raspoređena u Perin Hanu.

Ubijeno je 7 ustaša, 2 su zarobljena, 6 se utopilo u Bosni a 1 je pobjegao.

Grupa je nastavila borbenu aktivnost na području Zenice u toku mjeseca januara. Njemačke jedinice iz Zenice 29. januara napadaju grupu bataljona. Cilj im je da

bataljone što više odbace od komunikacije. Međutim, bataljoni dočekuju Nijemce i u žestokoj borbi nanoseći im gubitke od 13 poginulih i 18 ranjenih. Bataljoni su imali 3 ranjena i 1 nestalog borca.

Po naređenju štaba 4. divizije štab grupe bataljona u toku februara naređuje štabovima bataljona najveću borbenu aktivnost radi sadejstva 4. diviziji koja izvodi protivudar radi konačnog oslobođenja Travnika. U toku februara grupa bataljona vodi slijedeće borbe:

Šestog februara napadnuta je kolona Nijemaca kod sela Janjića. Ubijeno je 13 Nijemaca u jednom kamionu, a kamion uništen. Istovremeno izvršen je i napad na Kanj u kojem je ubijeno 11 Nijemaca, a 4 zarobljeno.

Osmog februara napadnuto je i likvidirano uporište u selu Klopčama 5 kilometara istočno od Zenice, koje je branilo 150 ustaša. Ubijeno je 14, ranjeno 14 i zarobljeno 5 ustaša.

Devetog februara 1945. kod Vranduka napadnuta njemačka motorizovana kolona i uništena 2 kamiona i 2 automobila. Prekinuta pruga i porušena u dužini 300 metara sa 2 propusta.

Dvanaestog februara napadnuto i likvidirano neprijateljsko uporište u selu Crkvici 3 kilometra sjeveroistočno od Zenice. Ubijeno 4, a ranjeno 10 ustaša.

Osamnaestog februara napadnuto je neprijateljsko uporište Hrasno. Ubijeno 5, a ranjeno 6 Nijemaca. Zaplijenjen je 1 puškomitraljez »Šarac« i ostalo puške. Kod Modrinje preko Bosne tučena patrola. Ubijeno 4, a ranjeno 3 ustaše.

Dvadesetog februara 1945. napadnuto je i razbijeno 60 ustaša u Bilinom Polju na sjevernoj periferiji Zenice. Ubijeno 2, ranjeno 3 i natjerano u rijeku Bosnu 26 ustaša.

Dvadesettrećeg februara napadnuta željeznička stanica Porječani. Ubijeno 3 neprijateljska vojnika. Iz Breze

neprijatelj pošao u pomoć prema Porječanima. Dočekan., razbijen i protjeran natrag uz gubitke 9 poginulih, 7 ranjenih i 4 zarobljena Nijemca.

Dvadesetpetog februara između Kaknja i Visokog porušena 2 kilometra pruge. Ubijeno 34, ranjeno 20. zarobljeno 9 neprijateljskih vojnika. Plijen: 3 puškomitraljeza i 23 puške.

Istog dana likvidirano je neprijateljsko uporište u selu Donja Gračanica 4 kilometra sjeverno od Zenice. Ubijeno 40, ranjeno 55 i zarobljeno 29 Nijemaca. Zaplijenjeno: topova protivtenkovskih 37 mm 1, puškomitraljeza »Šarac« 9, pušaka 80, ručnih bombi 200, topovskih granata 290 i pušanih metaka 35.000.

Dvadesetmog februara između Gračanice i Zenice srušeno 500 metara pruge. Između Kaknja i Visokog voz naišao na minu. Poginulo 40 Nijemaca.

Ukupno u mjesecu februaru grupa bataljona je nanijela slijedeće gubitke neprijatelju: ubijeno 176, ranjeno 134, zarobljeno 81 neprijateljski vojnik. Zaplijenjeno: protivtenkovskih topova 1, puškomitraljeza 13, pušaka 170, pušanih metaka 55.000, ručnih bombi 200, topovskih granata 290, konja 13, soli 700 kg. Uništena su 3 kamiona. 2 automobila, 2800 metara pruge, 2 propusta, 1 lokomotiva, 2 oklopna voza.

Krajem februara grupa bataljona je bila u slijedećem borbenom rasporedu: jedan bataljon na sektoru Zenica — Vranduk; drugi na sektoru Lašva — Kakanj i treći bataljon na sektoru Kakanj — Visoko. Stab grupe bataljona sa ambulantom u selu Mošćanica.